

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра англійської філології та методики викладання іноземної мови

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № 6
від «21» листопада 2024 р.
Завідувач кафедри Морозова І.І.
(прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

*ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ
“БАЙРОНІЧНИЙ ГЕРОЙ”*

Виконавець:

Студент II курсу магістратури,
групи АМП–61
Голіков Лев Павлович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи:

Нефьодова Олена Дмитрівна, канд. філол.
наук
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Підпис керівника _____

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії
Протокол № _____ від «_____» _____ 2024 р.
Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ТИПАЖ ЯК ОДИНИЦЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ.....	6
1.1. Лінгвокультурологія: основні поняття та одиниці.....	6
1.2. Лінгвокультурний типаж як різновид лінгвокультурних концептів.....	11
1.2. Структура лінгвокультурного типажу.....	15
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА ТА АКТУАЛІЗАТОРИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ «БАЙРОНІЧНИЙ ГЕРОЙ».....	22
2.1. Формування та еволюція лінгвокультурного типажу «байронічний герой».....	22
2.2. Аналіз лінгвокультурного типажу “байронічний герой” на основі поеми Дж.Г.Байрона « <i>Manfred</i> ».....	31
2.3. Актуалізація лінгвокультурного типажу «байронічний герой» в сучасних мультимедійних творах.....	36
Висновки до розділу 2	41
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	50

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку антропоцентричної лінгвістики існує чітке усвідомлення нерозривного взаємозв'язку між мовою та культурою та потреби досліджувати мовні феномени в контексті культури, в межах якої вони генеруються. Результатом такого підходу до вивчення мовних явищ стало виникнення новітньої мовознавчої дисципліни – лінгвокультурології, присвяченій дослідженню наукової проблематики «мова та культура».

Важливим дослідницьким фокусом сучасної лінгвокультурології є проблематика лінгвокультурних типажів як репрезентантів окремих лінгвокультур. Такі лінгвокультурні типажі формуються та актуалізуються в річищі фольклору та авторської літератури. Незважаючи на закономірну обмеженість кількості лінгвокультурних типажів, а також наявність досліджень, присвячених окремим різновидам (див., напр., Ю. Зайченко, А. Матвійчук, Т. Сукаленко, О. Ткачик, L. Davies, P. Thorslev, T. Wagner та ін.), **ступінь дослідження** окресленої проблематики є недостатнім через відсутність загальної типології, остаточного усвідомлення процесів формування, актуалізації, інтертекстуального та інтермедіального існування наявних типажів та їхню еволюцію, зокрема – виникнення нових різновидів.

Актуальність роботи зумовлена її виконанням в річищі провідної лінгвістичної парадигми та інтегративною спрямованістю щодо методології сучасних лінгвістичних дисциплін – лінгвокультурології, лінгвостилістики, літературознавства, когнітивної та інтермедіальної лінгвістики та теорії інтертекстуальності. **Об'єктом** дослідження є лінгвокультурний типаж “Байронічний герой”, досліджений на **матеріалі** низки англomовних творів різних епох та різної медійної приналежності. **Предмет** дослідження становлять засоби формування образу байронічного героя, які актуалізують його характеристики в процесі еволюції даного лінгвокультурного типу.

Отже, **теоретична значущість** роботи зумовлена посильним внеском до розвитку лінгвокультурології в аспекті дослідження проблематики лінгвокультурного типажу в річищі інтеграції положень лінгвокультурології, лінгвостилістики, літературознавства, когнітивної та інтермедіальної лінгвістики та теорії інтертекстуальності. **Наукова новизна** роботи, зумовлена **особистим внеском**, полягає у спробі дослідження еволюції лінгвокультурного типажу «байронічний герой» від творів Дж. Г. Байрона до актуалізації в сучасних інтермедійних творах.

Метою роботи є виділення лінгвокультурних характеристик досліджуваного типажу «байронічний герой», а також його інтермедіального побутування в англomовному середовищі. Для досягнення поставленої мети в роботі поставлено такі **завдання**:

1) надати робочі визначення основних понять, які використовуються в роботі, на теренах лінгвокультурології, лінгвостилістики, теорії інтертекстуальності та інтермедіальності;

2) проаналізувати структуру та загальні характеристики лінгвокультурного типажу «байронічний герой»;

3) розглянути шляхи та історію формування досліджуваного лінгвокультурного типажу в британській лінгвокультурі;

4) дослідити актуалізацію основних типологічних характеристик лінгвокультурного типажу «байронічний герой» та їхній генезис в англійськомовних творах різного формату.

Методи дослідження, використані в роботі, було обрано відповідно до поставленої мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. У роботі використано метод *аналізу теоретичних наукових джерел* (для надання робочих визначень основним поняттям, використаним у роботі), *описово-аналітичний метод* (для виділення прикладів актуалізації характеристики досліджуваного лінгвокультурного типажу та для їхнього аналізу), *методи систематизації та узагальнення* (для систематизації отриманих результатів та

формулювання висновків дослідження); *елементи лінгвостилістичного та порівняльного аналізів* (для виділення, аналізу та порівняння засобів актуалізації досліджуваного лінгвокультурного типажу); *елементи кількісно-якісного аналізу* (для верифікації отриманих результатів).

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання положень роботи у викладанні лекційних курсів з лінгвокультурології (розділи «Одиниці лінгвокультури»; «Лінгвокультурний типаж»); теорії інтермедіальності та інтертекстуальності (розділи «Актуалізація прецедентних феноменів»; «Інтертекст»), а також при написанні курсових та дипломних робіт за відповідною тематикою.

Апробація дослідження. За результатами дослідження підготовлено статтю «Дослідження лінгвокультурного типажу “байронічний герой”» (подано до друку) та виступ на студентській конференції.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списків використаних теоретичних джерел та джерел ілюстративного матеріалу. Загальний обсяг роботи – 54 стор., обсяг основного тексту – 43 стор. Список використаних теоретичних джерел містить 54 найменувань, з яких 17 іншомовних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ТИПАЖ ЯК ОДИНИЦЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

1.1. Лінгвокультурологія: основні поняття та одиниці

У сучасному мовознавстві існує консенсус щодо важливості дослідження культури та мови в їхньому поєднанні не тільки для елементарної обізнаності про особливості культури носіїв певної мови, але й для глибшого розуміння цих основ людської цивілізації. Термін «лінгвокультура» запропоновано саме для позначення такого гармонійного сполучення мови та культури, яке формує ціннісно-мовний простір конкретної мови. Проте, не зважаючи на беззаперечну важливість концептуального поєднання мови та культури, на даний момент уніфіковане визначення терміну «лінгвокультура» відсутнє, хоча й існує низка різних його тлумачень.

З одного боку лінгвокультура розглядається як «...синергійне сполучення мови і культури, зафіксоване та засвоєне певною етномовною свідомістю» [23, с. 163]. Однак, хоча «семантика лінгвокультури – це культуроносні смисли, втілені у знаках мови» [17, с. 49], «лінгвокультура не тотожна образу світу чи мовній свідомості, адже остання включає індивідуальний образ світу в усьому його об'ємі, а лінгвокультура – тільки загальні компоненти образу світу, тобто те, що формує його об'єктивну складову» [там само]. Більш загальне визначення, яке не спирається на когнітивні засади мови та культури, надане в Словнику сучасної лінгвістики: «Лінгвокультура (лат. *lingua* – мова і *cultura* – освіта, розвиток) – вияв, відбиття і фіксація культури в мові й дискурсі» [13, с. 156].

Незважаючи на окремі незбіжності деталей визначень поняття «лінгвокультура», важливо, що насамперед воно передбачає взаємодію соціальних структур, культурних явищ і мовних практик. Лінгвокультура є не просто засобом передачі інформації, але й способом її осмислення та інтеграції в культурні й соціальні процеси.

Власне поняття лінгвокультури, особливо вагома роль мови у сприйнятті культури, спирається передусім на дослідження Вільгельма фон Гумбольдта, видатного німецького філософа і філолога, представника європейського мовознавства XIX століття. Гумбольдт предметно дослідив і описав проблему взаємовідносин між мовою та мисленням. Він стверджував, що мова – це знаряддя для створення думки та вважав за потрібне якомога ретельніше дослідити роль мови у формуванні ідей та думок. Радикальний висновок із такого підходу до ролі когнітивної ролі мови передбачає, що носії різних мов мають різні світогляди, тож різниця між народами є більш суттєвою, ніж це здавалося раніше. Гумбольдт також стверджував, що мова і «дух» народу тісно пов'язані між собою, і чим сильніше вплив духа народу на його мову, тим остання буде багатішою, якіснішою та насиченішою.

Радикальні погляди Гумбольдта закладені в основу гіпотези Е. Сепіра–Б.Л. Уорфа, або теорії лінгвістичної детермінованості, сформульованої в 1930-х рр. в річці етнолінгвістики США. Згідно з цією гіпотезою, структура мови визначає мислення і спосіб пізнання реальності. Е. Сепір, один із засновників американської школи структурної лінгвістики, сформулював цю гіпотезу на підставі американської культурної антропології XIX – початку XX століття, предметом якої були традиційні суспільства Америки. Проте Сепіра цей етнографічний матеріал цікавив, в першу чергу, як лінгвіста та однією із головних його ідей став перехід від історико-описових методів аналізу мови до використання методів точних наук, щоб було можливо дати точніший опис мови. За Сепіром, мова не відображає дійсність, але вона має важливий і ледь не ключовий вплив на процес мислення. Його основні погляди можна коротко підсумувати таким чином:

1) мова, якою ми спілкуємося та думаємо, впливає на те, як ми сприймаємо навколишній світ;

2) існування різних мовних родин та груп, означає, що носії цих мов по-різному розуміють світ.

Погляди Бенджаміна Уорфа були більш радикальні за ідеї Сепіра. У своїх роботах Сепір вказував на існування об'єктивної реальності і заявляв, що мова впливає саме на формування світосприйняття людини. На відміну від Сепіра, Уорф стверджував, що світ являє собою палітру емоцій людини, яка формується на основі мови спілкування конкретної людини. Таким чином, на думку Уорфа, об'єктивна реальність насправді є суб'єктивною. «Якщо розглядати картину світу в нашій свідомості як дві відносно самостійні моделі та провести паралель, то можна помітити, що ці моделі – концептуальна і мовна – в основному співпадають. Ця обставина детермінована тим, що основний зміст наших слів, словосполучень, речень складає їх концептуальне ядро, лексико-предметний смисл, або, висловлюючись у загальній формі, інформацію логічного характеру» (цит. за [2, с. 3]).

Прихильники теорії лінгвістичної відносності поділяються на 2 групи: “слабку”, до якої входять ті науковці, які згодні з позицією Сепіра (мова тільки впливає на мислення), та “сильну”, до якої входять науковці, які підтримують ідеї Уорфа (мова повністю формує мислення).

Теорія лінгвістичної відносності не тотожна лінгвокультурології, адже основними предметами дослідження цієї теорії є контрастивна різниця у сприйнятті форм, кольорів, відчуття часу та побудові причино-наслідкових зв'язків в різних мовно-культурних груп, а також як така різниця впливає на їхнє світосприйняття. Проте, сформульовані Сепіром та Уорфом ідеї зацікавили багатьох вчених у різних сферах: лінгвістів, психологів, філософів та антропологів та спонукали їх до наукових експериментів та теоретичних досліджень. Загальним висновком такої роботи стало те, що на когнітивні процеси сприйняття впливає не лише мовний фактор, «необхідність врахування впливу екстралінгвістичних факторів, таких як просторовий та часовий контексти, які на сучасному етапі є одними з ключових аспектів дослідження дискурс-аналізу, визнавали ще Й. фон Гердер та В. фон Гумбольдт, ідеї яких

були розвинуті провідними представниками американських студій етнолінгвістики...» [15, с .55].

Саме результатом таких досліджень, розпочатих в межах теорії лінгвістичної детермінованості, став зростаючий інтерес до функціонування мови та культури та формування сучасної лінгвокультурології. «Лінгвокультурологія є інтегративною дисципліною нового типу..., що вивчає засоби та способи реалізації культурологічної функції мови в процесі дискурсивної практики» [3, с. 7]. Завданням лінгвокультурології є дослідження того, яким саме чином мова виконує культурологічну функцію у комунікативному процесі представників конкретної мовно-культурної спільноти. Фундаментом цієї нової інтегративної дисципліни є концепція того, що мова окрім наявності інструментальної функції так само є власне невід'ємною частиною культури. Лінгвокультурологія вивчає те, як за допомогою мови передаються культурні смисли й традиції певної лінгвокультурної спільноти, формуючи тим самим національну чи регіональну ідентичність, тим самим забезпечуючи сталість і спадковість культурного досвіду.

Власне, сама назва дисципліни дає зрозуміти, що лінгвокультурологія має інтердисциплінарну основу. Основою лінгвокультурології слугує лінгвістика, адже формування культурних концептів та уявлень, що відображають національну специфіку, формується на теренах окремої мови. Другим складником цієї дисципліни виступає культурологія, метою якої є аналіз культури як комплексної системи, щоб дослідити, як елементи культури знаходять своє місце у мові. Іншими складниками лінгвокультурології, які не відбилися в назві цієї дисципліни, є психологія, котра досліджує, як національна ментальність і психологічні фактори впливають на мовні моделі та мовленнєву поведінку та соціологія, котра додає до досліджень соціальний контекст і аналізує, як мова функціонує у різних групах та середовищах. Також важливі для лінгвокультурології етнологія й етнографія, котрі дозволяють

глибше зрозуміти вплив традицій та звичаїв на мовні структури. Не менш важливим є й літературознавство, оскільки літературні тексти є потужним джерелом культурних смислів, які через мову передають ідеї та цінності суспільства.

Загалом, лінгвокультурологія об'єднує різні науки, щоб дослідити, як культура і мова взаємодіють і впливають одна на одну. Характерним прикладом цього є використання таких інтердисциплінарних підходів як методика психолінгвістичного та соціолінгвістичного моніторингу: «проведення соціолінгвістичного моніторингу на матеріалі компаративної фразеології дало змогу простежити чітку маніфестацію ціннісних пріоритетів етносу, бо світорозуміння етнічної групи генерується зі спільного минулого – міфів, легенд, святинь, символів, еталонів, стереотипів» [36, с. 29].

Основною одиницею аналізу лінгвокультурології є лінгвокультурема, яка має культурне забарвлення національного чи загальнолюдського характеру, і може бути актуалізована у вигляді слова, фразеологізму, тексту тощо. Соціальні реалії, менталітет, цінності, традиції, образи, стереотипи, символи, релігійні уявлення становлять джерельний фундамент лінгвокультури. Прикладами лінгвокультурем, актуалізованих українською та англійською мовами можуть служити «Майдан», «Tower». Лінгвокультури виконують у мовленні емоційну, ідентифікаційну, кумулятивну, та ін. функції. Оскільки лінгвокультурема є одиницею з широким змістом, вона потребує внутрішньої диференціації. Тому в лінгвокультурології виділяють різні типи лінгвокультурем: конотативні, фігуральні, фразеологічні та ін. [24, с. 64]. Якщо узагальнювати різні класифікації лінгвокультурем, то можна підкреслити, що разом з іншими одиницями лінгвокультурології, лінгвокультурема зосереджена на передачі різноманітних характеристик, що матеріалізують в мовному просторі образи, світогляди окремих народів та націй [3, с. 46].

Концептуальна складова лінгвокультури існує у вигляді лінгвокультурного концепту: «... ментальної одиниці, елемента свідомості, який

відіграє роль посередника між культурою й мовою. Саме у свідомість надходить культурна інформація, де вона відповідає за вибір мовних засобів, що передають інформацію в конкретній комунікативній ситуації для реалізації певної комунікативної мети» [30, с. 66]. Характерною рисою лінгвокультурного концепту є вираження ціннісних значень та смислів, включно з приписаним прототипом сприйняттям, що може бути негативним, позитивним, чи мати нейтральну природу [5, с. 8]. Слід зазначити, що лінгвокультурний концепт не є незмінним, з плином часу сприйняття може змінюватися.[11, с. 179].

Як і явища культури, лінгвокультурні концепти є різними та структуруються в різний спосіб.

1.2. Лінгвокультурний типаж як різновид лінгвокультурних концептів

Лінгвокультурний типаж є різновидом лінгвокультурних концептів, який виражає «стереотипне уявлення про мовні [та інші] особливості будь-якої соціальної групи, яка існує в межах певної лінгвокультури в будь-який період її історичного розвитку» [34, с. 55]. Лінгвокультурні типажі можна класифікувати на дві основні групи:

1) етнокультурний типаж, який формується на підставі реальних людей або персонажів, які мають приналежність до певної національної, етнічної спільноти та мають етнізм. Для лінгвокультурних типажів цієї підгрупи характерним є визнання й оцінювання представниками інших етнічних груп.

2) соціокультурний типаж, сфокусований на класових та соціальних аспектах та ролях реальної людини або персонажа.

Проте, виділені різновиди в чистому вигляді зустрічаються рідко і зазвичай етнокультурні та соціокультурні риси поєднуються при утворенні лінгвокультурного типажу, що відбивається в його назві: наприклад, англійський лицар, німецький бюргер, французький мушкетер, та ін. Такі

лінгвокультурні типи за своєю природою передбачатимуть позитивну/негативну складову оцінку, залежну від конкретного суспільства, часу та культури [8, с. 31].

«Теорія лінгвокультурних типажів сформувалася з теорії мовної особистості в рамках саме науки лінгвокультурології» [22, с. 46]. Мовна особистість являє собою черговий пласт важливого інтердисциплінарного компонента лінгвокультурологічних досліджень. Деякі дослідники виводять поняття мовної особистості ще з концепції “мовної свідомості” Гумбольдта, який закликав вивчати та досліджувати мовлення окремих індивідів, адже кожен говорить по різному [21, с. 275]. На початку мовну особистість більше пов’язували з літературними текстами і, загалом, проведенням досліджень на основі саме різноманітного текстового матеріалу, проте надалі дослідження все більше використовували живе мовлення в контексті. На даний момент існують різні визначення мовної особистості, залежно від наукової школи та мети дослідження, наприклад, в лінгводидактиці [29, с. 291] та психолінгвістиці, де метою є виокремлення мовних рис індивіда, його психологічних характеристик на основі його мовного репертуару, що може складатися з реплік, зворотів, повторювань, темп говоріння, емпатичність та апатичність при висловлюванні [18, с. 56]. Натомість в нашій роботі надалі ми будемо визначати термін «мовна особистість» як «поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [10, с. 93]. Також деякі дослідники ділять мовні особистості на індивідуальні та колективні. В індивідуальній мовній особистості превалюють виключно персональні характеристики, у той час, як у колективній мовній особистості превалюють характеристики окремої людини як невід’ємного члена колективу, організації [31, с. 83]. Таким чином мовна, особистість отримує ще додатковий соціальний

пласт, адже власне мова, поведінка має сильний відбиток соціального статусу людини, і які соціальні ролі вона має і які соціальні функції виконує [6, с. 28].

У цьому контексті потрібно зауважити про посилення значущості ролі медійної людини – мовної особистості в медіа, нового пласт людей, для яких інтернет-простір є головним місцем їхньої інтелектуальної, культурної та мовленнєвої діяльності [32, с. 89–90]. Онлайн-спілкування та формування медійної мовної особистості передбачає використання інтернет-сленгу, особливої лексики та синтаксису, стилю мови, який зберігає літературний стандарт, водночас стаючи й розмовним.

Через відсутність єдиної загальновизнаної дефініції мовної особистості, існують її різні можливі класифікації. «Мовна особистість у сучасній науковій парадигмі – цілісне системне утворення, невід’ємними складниками якого є Я психологічне, Я соціальне, Я філософське, Я культурне, Я комунікативне, що і визначає необхідні аспекти її ємної аналітичної реконструкції, скерованої на отримання стереометричного уявлення про цілісний феномен мовної особистості та репрезентованої в низці лінгвістичних напрямів: комунікативній і психолінгвістиці, нейролінгвістичному програмуванні, лінгвокультурології та лінгвосоціоніці тощо» [31, с. 102]. Тому мовні особистості можна розподіляти за рівнем мовно-комунікативної компетентності індивіда (сильний, слабкий, посередній), за рівнем володіння літературною нормою окремо взятої мови (елітарний, середньолітературний, фамільярно-розмовний, літературно-розмовний) [25, с. 11] тощо.

Якщо подивитися на актуальний творчий доробок українських дослідників, то при дослідженні лінгвокультурних типажів на перший план виходять соціокультурні типажі. Це стосується як робіт зосереджених як на українських, так й на іноземних реаліях. В першу чергу це обумовлено вагомою роллю різних соціальних явищ ХІХ, ХХ та ХХІ століть та їхнім впливом на масову культуру, уявлення та стереотипи: об’єктом дослідження можуть бути

діахронічно різні лінгвокультурні типажі, починаючи з чумаків та бурлаків, закінчуючи гобо та бітниками.

Окреме зауваження слід зробити стосовно відбору матеріалу дослідження при аналізі лінгвокультурних типажів. Тут, залежно від ракурсу дослідження, цінним може бути як первинна реальність, так і вторинні світи: «джерельною базою для дослідження лінгвокультурних типажів як типізованих багатомірних утворень слугує “живий” матеріал “самопрезентації” реальних осіб у публіцистичних текстах, текстах блогів та форумів інтернет-ресурсів або зафіксований у текстах художньої літератури, в кінодискурсах, словниках...» [31, с. 43]. Водночас спираючись на оточуючу їх дійсність, митці так чи інакше переносять відомі для них образи, сюжети, рольові моделі до своїх творів. І насправді не так важливо чи стосується композиція твору реалій у яких живе автор, адже доволі часто, пишучи про якесь далеке суспільство письменники віддзеркалюють вади, проблеми чи навіть першочергові риси їхньої культури. Наприклад, коли Педро Кальдерон де ла Барка у п'єсі “Життя - це сон” пише про події у Польському королівстві, то очевидно, що й події вигадані, й місцева географія повністю міфологічна, столиця тутешньої Польщі знаходиться одночасно біля гір і біля моря, що досить далеко від реальності. Проте іспанський драматург зображував проблеми й виклики актуального йому суспільства, беручи натхнення та імплементуючи ідеї з праць декількох провідних мислителів тогочасної Іспанії на кшталт Хуана Маріани та Франциско Суареса з їхніми ідеями про легітимну владу народу, і відсутності божої влади у монархів. Іншим прикладом проникнення суспільно актуальної теми, точніше вже типажу до літератури став образ волоцюги (*tramp*) у британській літературі вікторіанської доби. Сама генеза починається ще з персонажів “ізгоїв” літератури XVI століття, а вже в доіндустріальну добу волоцюга сприймається як вольова людина, яка обрала такий спосіб життя заради особистої свободи та волі, особливо свободи від феодальних утисків. Якщо вже говорити про подальшу трансформацію образу, то його виток тоді

відповідно треба шукати у різних аспектах тогочасного суспільства, яке не тільки проходить крізь процес індустріалізації, фундаментальних зрушень, а й у культурному фоні тієї епохи. Адже до моменту появи сталого образу література пройшла крізь добу романтизму та реалізму: під впливом творів певної плеяди класиків англійської літератури, таких як Чарльз Дікенс, та інші, волоцюга став сприйматися як негативний персонаж, або навпаки той, який викликає співчуття, як людина відірвана від суспільства. Проте тут знову з'являється певна проблема класифікації, адже до волоцюг так само можуть відносити: циган, мандрівних крамарів, бродяг ремісників, тимчасових жебраків [53, с. 117–119]. Характерно, що всі лінгвокультурні типажі так чи інакше підпадають під дію якоїсь рольової моделі. «Розглядаючи співвідношення лінгвокультурного типажу та ролі, можна сказати, що в основі поведінки лінгвокультурного типажу знаходяться рольові приписи» [22, с. 22].

Як зауважено вище, лінгвокультурні типажі можуть створюватись не лише на основі реальних особистостей або класів, але й вигаданих, тобто фікційних персонажів та типів. У випадку з фікційними типажами, окрім впливу соціальних та історичних образів (які неодмінно мають відображення в літературі) додається пласт пов'язаний саме з літературною, або щире – культурною спадщиною багатьох поколінь. Для більше детального розгляду фікційних лінгвокультурних типажів нам необхідно звернутися до мандрівних образів (які можуть мати різні назви, наприклад архетипи) культури. «Літературні архетипи – це образи, сюжети, мотиви, що часто повторюються у фольклорних і літературних творах» [27, с. 205]. Архетип є тією чи іншою формою вічного символу, постійного втілення, яке мандрує крізь континенти, і відображається у творчості різних народів, і не завжди є запозиченням чи прямим наслідуванням, натомість відбувається доволі тривала адаптація та інтеграція у творчий доробок місцевої культури. (див. Таблицю 1).

Персонаж	Прообраз	Перший твір	Найвідоміший твір	Концепт
----------	----------	-------------	-------------------	---------

Дон Хуан	Хуан де Теноріо(XIV ст.)	“Севільський бешкетник і кам’яний гість”1616-1630 Тірсо де Моліна	“Дон Жуан” - 1665 Мольєр	Звабник - вбивство - зустріч з долею
Фауст	Йоганн Фауст(XVI ст.)	“Доктор Фаустус” 1592-1593; Крістофер Марлоу	“Фауст” 1774-1831; Гете	Вчений договір з дияволом - зваблення дівчини - спасіння Фауста/ Пекло

Таблиця 1. Приклади утворення прецедентного образу

Прикладом такого мандрівного персонажа може слугувати прецедентний образ Фауста. Попри те, що, на перший погляд, вся історія Фауста здається класичним поширеним переказом Гете тропу про договір з дияволом, насправді персонаж і його історія корінням сягає народних міфів, які засновані на житті Доктора Фауста [20, с. 125]. Такі легендарні події навколо його життя неодмінно призвели до появи цілої плеяди літературних творів, починаючи вже з XVI століття. Різні твори цієї “фаустіани” по суті становили різні етапи розвитку даного метасюжету, нарощуючи нові смисли та події, як от спуск до пекла, чи Вальпургієва ніч. Остання, до речі, походить саме з найвідомішого з усіх цих творів – з трагедії “Фауст” Гете [4, с. 38]. Таким чином, велика плеяда художніх творів, навіть поза межами німецькомовного середовища, але де так чи інакше є втілення Фауста, формують можна сказати широку мережу інтертекстуальних сполучень. Іншим аналогічним прикладом може слугувати прецедентний образ Дона Хуана, який маючи одразу декілька історичних і напівлегендарних прототипів, був письмово сформований у п’єсі Тірсо де Моліни, а наступні автори доповнювали образ рисами своїх епох. Мольєр зробив Дона Хуана раціоналістом [1, с. 55-56]. Таким чином, прецедентний образ, як і лінгвокультурний типаж, може еволюціонувати.

Водночас між мовною особистістю, прецедентним образом та лінгвокультурним типажом існує значна відмінність. Так, мовна особистість формується виключно на матеріалі результатів мовної діяльності окремого мовця/групи мовців; в основі прецедентного образу лежить конкретна особистість (реальна чи фікційна), ім'я якої він зазвичай зберігає; у той час, як лінгвокультурний типаж є найбільш узагальненою з-поміж інших моделлю, що ґрунтується на сприйнятті та генералізації рис певного соціального класу та/або етнічної групи. Проте, дані аналізу мовної особистості та прецедентного образу можна використовувати для моделювання лінгвокультурного типажу.

1.3. Структура лінгвокультурного типажу

Як різновид лінгвокультурних концептів, лінгвокультурний типаж формується поняттєвими, образними та ціннісними складниками:

1) Поняттєва складова виражає ознаки й функціональні властивості, які притаманні конкретному типажу, розкриваючи його сутність та характерні риси. Для якомога детальнішого розкриття поняття, дослідники доволі часто використовують ділення типажу на субпоняття, що полегшує визначення ключових ознак, які складають семантичне поле даного поняття. При цьому, поняттєві аспекти відповідного лінгвокультурного типажу можуть маркувати всю сферу його побутування. Наприклад, при аналізі лінгвокультурного типажу «герой фентезі» його поняттєві аспекти проявляються у деяких характерних майже для всього жанру ознаках, що створює каркас всього типажу: шляхетність, відвага, надприродні якості, міфологічний базис [14, с. 22].

2) Образна складова лінгвокультурного типажу виражає різні усталені уявлення про нього. Тут дослідників насамперед цікавлять мовні описи та вирази про конкретний типаж, і джерелами можуть слугувати будь-які тексти культури, від фольклору до новин. Подальший аналіз передбачає докладне вивчення кожного аспекту образу, особливо візуальних характеристик (зовнішність, вік, походження, місце проживання, сфера діяльності, хобі,

сімейний стан, оточення, комунікативна поведінка тощо). Для лінгвокультурного типажу дуже важливою характеристикою є соціальний статус, адже переважно у суспільствах існує класове розшарування, яке є вагомим для кожного комунікативного акту (див., наприклад, відображення лінгвокультурного типажу «кокні» у п'єсі Бернарда Шоу «Пігмаліон», де образ Елізи створює саме її діалект кокні).

3) Ціннісна складова лінгвокультурного типажу утворюється відповідними моральними, культурними, соціальними та етичними нормами, які формують його відповідні патерни поведінки. Слід зазначити, що ціннісна складова не є сталою, тобто очікування і бажання суспільства по відношенню до певного лінгвокультурного типажу з часом змінюються. Наприклад уявлення про сучасну американську жінку малюють її незалежною та сильною особистістю, що відрізняється від суспільного бачення сторічної давнини. [7, с. 48–49]. Тому для лінгвокультурних типажів, які демонструють радикальну еволюцію, необхідний етапно-орієнтований аналіз.

Наведені складники лінгвокультурного типажу як різновиду лінгвокультурного концепту можна змоделювати у вигляді фреймової структури. Поняття фрейму та методологія теорії фреймів активно використовується в наукових роботах різних напрямків. «Засновник теорії фреймів, М. Мінський (1974) визначив фрейм як структуру даних для подання стереотипних ситуацій у вигляді мереж із вузлів і зв'язків між ними, де кожен вузол – ті або інші характерні риси ситуації» [26, с. 305]. Фрейми полегшують організацію та впорядкування інформації, сприйняття знань та інтерпретації отриманих даних. Фрейм як структура має певну гнучкість, що дозволяє адаптовуватися під конкретні задачі, при цьому зберігаючи свою ієрархічну структуру [9, с. 138]. Така гнучкість робить фрейми дуже корисними для детальнішого аналізу лінгвокультурних концептів, як структурного впорядкування інформації про культурно та мовно-опосередковані реалії навколишнього світу. Проте слід зазначити, що сприйняття фрейму певною

мірою залежить від попередніх знань, які має людина. Це зумовлюється тим, що «людина сприймає ту чи іншу структуру як фрейм, якщо вона володіє знаннями про реалію, позначену словом, якщо їй відома послідовність подій, які очікують на неї в межах конкретної ситуації» [28, с. 2].

Коли йдеться про будову фрейму, слід враховувати, що він має багаторівневу структуру. Верхня ланка фрейму, яку часто називають прототипом, організує інформацію про базові, узагальнені ознаки, які притаманні конкретному поняттю/уявленню. Нижні ланки фрейму утворюються слотами, які є вмістилищами більш детальної інформації, які заповнюються з оглядом на контекст. У фрейма кожний окремий слот не є ізольованим елементом, а разом з іншим утворює складну взаємопов'язану мережу. На найнижчих ланках ієрархії існують термінали, які також можуть містити посилання на інші субфрейми, таким чином доповнюючи та ускладнюючи будову фрейму [9, с. 137].

Вагомий внесок у розвиток та становлення теорії фреймів зробила українська дослідниця С.А. Жаботинська, яка, зокрема, запропонувала модель мережного фрейму: «упорядкування значень мовних одиниць відбувається на підставі схемних концептуальних мереж, утворених пропозиціями базисних фреймів – предметного, акціонального, посесивного, таксономічного та компаративного» [12, с. 180]. Базисні фрейми також мають сильний ступінь узагальнення отриманої інформації [33, с. 57]. Розглянемо кожен з цих видів базисних фреймів більше детально ([12, с. 180] [26, с.305–306]):

Предметний (або предметно-центричний) фрейм структурує поняття сутності (“Дехто/Дещо”) шляхом розкриття її характеристик (кількісні, якісні, буттєві, локативні та темпоральні ознаки). Цей фрейм є концептуальною основою для опису поняття через множину його характеристик, включаючи, за потреби, суб’єктивну його оцінку, що особливо актуально для лінгвокультурологічних концептів.

Акціональний фрейм відіграє роль такого структуроутворювального сполучника між виконавцями з одного боку і діями та подіями з іншого боку. Цей фрейм структурує відносини між агенсом (актор/каузатор дії), пацієнсом (об'єктом дій агенса) та фактитивом (інструмент, за допомогою виконується дія впливу агенса на пацієнса). Також цим фреймом можуть структуруватись відносини з реципієнтом дії (отримувач вигоди від дії агенса, бенефіціар).

Посесивний фрейм структурує взаємовідносини між суб'єктом та об'єктом володіння: «Дещо (суб'єкт)» володіє «Дечим (об'єктом)». Посесивний фрейм передбачає підструктури трьох субфреймів, які структурують відносини цілісності, інклюзивності та власності.

Таксономічний фрейм структурує відносини категоризації об'єктів, створюючи розділення на роди, види тощо. Таким чином утворюється таксономія взаємовідносин між індивідом та класами, до яких він приналежить: «Дещо (індивід)» є «Дечим (рід)».

Компаративний фрейм структурує відносини порівняння, і може відбивати тотожність, подібність або схожість об'єктів: «Дещо (референт)» є наче «Дещо (корелят)».

Наведені вище базові фрейми існують не ізольовано, а утворюють міжфреймову мережу, яка структурує процес та наслідки концептуалізації окремих одиниць картини світу, зокрема – лінгвокультурні концепти. Ця модель, запропонована С.А. Жаботинською [12], є зручним інструментом для моделювання лінгвокультурних концептів, яку, зокрема, можна використовувати для дослідження лінгвокультурних типажів.

Висновки до розділу 1

1. Нероздільна діада «мова та культура» функціонує на теренах окремих лінгвокультур, котрі розуміємо як вияв, відбиття та функціонування культури в мові й дискурсі окремої етномовної групи.

2. Лінгвокультура є об'єктом дослідження лінгвокультурології-дисципліни мовознавчого циклу, яка інтегрує положення загального мовознавства, культурології, психології, антропології, когнітивної лінгвістики, теорії дискурсу, теорії інтертекстуальності та ін. для дослідження взаємозалежності мови та культури.

3. Одиницею лінгвокультури є лінгвокультурема, яка існує у формі лінгвокультурного концепту, унікального для окремої культури ментального утворення з вираженою ціннісною складовою. Одним з різновидів лінгвокультурем є лінгвокультурний типаж, який через свою стереотипну природу здатен відобразити сталі та динамічні уявлення про членів різних соціальних та етнічних груп окремої лінгвокультурної спільноти, як реальних, так і фікційних. З поняттям лінгвокультурного типажу пов'язані також поняття з інших галузей лінгвістики, зокрема мовна особистість та прецедентний образ, способи моделювання яких можна інтегрувати до методики дослідження лінгвокультурного типажу (для аналізу пов'язаних із ним стереотипів мовлення та способів побутування та актуалізації у творах окремої лінгвокультури).

4. Лінгвокультурний типаж має поняттєвий, образний й ціннісний складники. Структурувати окремий лінгвокультурний типаж як лінгвокультурний концепт зручно за допомогою моделі міжфреймової мережі, запропонованої українською дослідницею С.А. Жаботинською. Така мережа складається з базових фреймів, які дозволяють моделювати окремі аспекти досліджуваної сутності (лінгвокультурного типажу): її кількісні, якісні, буттєві, локативні, темпоральні, посесивні, таксономічні, акціональні параметри тощо.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРА ТА АКТУАЛІЗАТОРИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ «БАЙРОНІЧНИЙ ГЕРОЙ»

2.1. Формування та еволюція лінгвокультурного типу «байронічний герой»

При аналізі культових творів, у яких наявний типаж амбітного, вольового, трагічного, самотнього та загадкового героя, досить часто вживаються такі терміни, як «романтичний герой», «герой-романтик», «байронічний герой» тощо. Для того, щоб дослідити цей лінгвокультурний типаж, в першу чергу потрібно розкрити сутність самого терміну «байронічний герой», зробити екскурс в історію його появи та вжитку, прослідкувати за його еволюцією і становленням.

У терміні «байронічний герой» зафіксоване ім'я творця найвідоміших представників даного лінгвокультурного типу – Джорджа Гордона Байрона (1788–1824), одного з найвідоміших і популярніших поетів британської та й світової літератури взагалі. Хоч він помер у досить молодому віці 36 років, він залишив по собі багату творчу спадщину: за десять років після його смерті було опубліковано 14 томів його робіт. Лорд Байрон встиг прожити життя сповнене пригод і незвичних подій, встиг побути членом Палати лордів, революціонером, мандрівником і поетом. Популярність і культ Байрона за життя та після його смерті заклало основу для утворення лінгвокультурного типу «байронічний герой», адже він сам і був його найяскравішим представником.

Деякі дослідники життя та творчості поета взагалі категоризують його як першу знаменитість (*celebrity*) у сучасному розумінні, для якої характерні три основні складники: індивідуальність; індустрія (сфера діяльності індивіда) та аудиторія. Відмінність між сучасними та класичними знаменитостями є переважно полягає у зміні формату відповідної індустрії як сфери їхньої

діяльності. У контексті дослідження Байрона як знаменитості – це втрата його індустрією (сферою письменництва та видавництва) першості на користь сучасної популярності ширшої медійної сфери, хоча принципи функціонування цих індустрій залишаються схожими: залучення публіки, розкручування особистостей, які набирають популярність, та ін. [45, с. 3]. Водночас поєднання надзвичайно фінансово успішних творів, популярності та чуток щодо особистості митця, зробили його вже живою легендою і для підтримки образу знаменитості було необхідне якомога ширше охоплення аудиторії, що справді відбувалося за життя Байрона [41, с. 9].

Загалом, з поміж рис та характеристик особи Байрона, які показують його приналежність до знаменитостей та до лінгвокультурного типажу «байронічний герой» можна виокремити наступні:

1) амбівалентність: публічна діяльність Байрона та його сприйняття публікою мало певну двовимірність. Він водночас легко зачаровував та провокував публіку своїм образом життя, поведінкою, творами, критикою колег та ін. Ще за життя за Байроном, завдяки деяким критикам, закріпилося амплуа й образ “романтичного сатаніста” (*Romantic Satanist*). Цей термін не має спільного з сучасним розумінням сатанізму як поклонінням дияволу, окультними практиками тощо – натомість це радикальна форма лібертинізму вігів (*Whig libertinism*), що проявляється в нігілістичних поглядах на чинний устрій суспільства, заохочує вільнодумство та експерименти у різних сферах життя: політиці, релігії, родині. Таке життєве кредо у поєднанні із визнанням безперечного генія Байрона як митця призводило до нерозуміння та неоднозначного ставлення до нього у суспільстві загалом. Читачі його творів цілком легко могли ототожнювати персону автора з рисами, які притаманні героям його творів, зокрема, образами його антигероїв [52, с. 22], що сприяло утворенню лінгвокультурного типажу «байронічний герой». Зокрема, постлондонський період життя Байрона характеризується тим, що автор прийняв і популяризував себе в образі «шляхетного вигнанця» і «проклятого

поета», який доповнювався лібертинізмом з критикою суспільства та жагою всебічного визнання.

2) пропаганда загадковості: приватне життя Байрона одночасно було прихованим від суспільства і відкритим, що породжувало плітки про перебільшено скандальну та численну серію романів. Після від'їзду з Лондону і розлученню з дружиною, образ Байрона набув містичного характеру в очах публіки [54, с. 3], який активно підтримував сам Байрон. Утім, така активно пропагована загадковість була певною мірою штучною, і відбувались ситуації коли дійсність виправляла таке сприйняття Байрона: наприклад після зустрічі з ним Леді Бессінгтон, остання була розчарована реальним живим та саркастичним Байроном, не схожим на культивованій ним образ похмурого, серйозного містичного героя. Трагічна смерть Байрона в Греції додала його образу загадковості.

3) приклад для наслідування: отримавши нечувану раніше популярність, Байрон мав величезний вплив на сучасників та майбутні покоління і такий вплив був не лише літературно-поетичним, а й культурним в цілому. Байрон задавав стиль в поезії, зухвалій поведінці та одягу. Байрон був знайомий з лондонськими денді і захоплювався стилем Бо Браммелла, який пропагував виключно бездоганну охайність, обов'язково простий крій та стриманість кольорів. Проте стиль Байрона був більш декоративним і демонстративним: він обожнював вичурні прикраси, мав велику кількість каблучок та ланцюжків. У стилі Байрона як прикладу для наслідування також проявляється амбіваентність, адже на більшості портретів його зображували задумливим і відстороненим від всього, в простому темному одязі з розстебнутим коміром сорочки. Проте, ґрунтуючись на наявних даних, зокрема, на рахунках його кравця, у реальності Байрон любляв і обирав переважно світлі кольори, військовий та східний одяг та популяризував довгі штани, в першу чергу через те, що вони допомагали йому приховати кульгавість, якої він цурався. Загалом, Байрон був уважним до деталей свого зовнішнього вигляду і не цурався

експериментувати зі стилем, таким чином задаючи певний тон і моду тодішньому суспільству [54, с. 9–12].

Також Байрон трансформував моду на політичний активізм: він не тільки захоплювався історією та культурою різних країн Європи та писав твори про них (наприклад, поеми “*Mazeppa*” та “*Giaour*”) – він брав безпосередню участь в допомозі грецькій революції, активно популяризуючи ідею грецької незалежності. Одним з таких рішучих вчинків був продаж маєтку, кошти з якого пішли на фінансування революції. Байрон навіть сам фінансово забезпечував певну частину війська. Такими активними політичними кроками, він надихнув людей зі всієї Європи спонсорувати і допомагати грецькому народові.

Літературна популярність прийшла до Байрона після публікації поеми «*Childe Harold's Pilgrimage*» у 1812 р., і характерно, що саме ця поема вважається осередком появи байронічного героя в літературі, що одразу зробило цей його одним з найпопулярніших образів романтизму [46, с. 172].

Популярність байронічних героїв та творів, які слугували осередком побутування цього швидко сформованого лінгвокультурного типу, зберігалася аж до розквіту реалізму в англійській літературі. Лінгвокультурний типаж «байронічний герой» відстежується у творах багатьох сучасників Байрона, наприклад, в Мері Шеллі та її чоловіка, Персі Біші Шеллі, які товаришували з Байроном та обмінювалися з ним ідеями [46, с.845].

Вплив Байрона так чи інакше зберігався протягом всього ХІХ століття. Окремо виділяється вікторіанська епоха, адже спадок Байрона хоч і вплинув на культуру вікторіанської епохи, але цей вплив був доволі суперечливим. Смерть поета у 1824 р. призвела до появи феномену “байроманія”(*Byromania*), що охопив всю Європу й Америку і свідчить про величезну популярність та авторитет Байрона та лінгвокультурного типуажу «байронічного героя», який боровся за свободу думок і народів, глибоко увійшов до свідомості суспільства. Проте, на батьківщині поета, у Великій Британії, захоплення лінгвокультурним

типажем «байронічний герой» згодом змінилося неабиякою критикою на адресу його автора, особливо після 1830 р. Зазвичай цей факт пояснюється серйозною розбіжністю між «байронічним героєм» – бунтівником, критиком суспільних норм і звичаїв – та досить консервативною ідеологією вікторіанської Британії, яка прагнула адаптувати цей типаж до своїх моральних норм. Такі видатні поети вікторіанської доби як Альфред Теннісон і Роберт Браунінг зазнали сильного впливу Байрона за часів своєї молодості, але пізніше відійшли від його стилю та ідей. Чарльз Дікенс, на перших етапах свого творчого шляху захоплювався байронівським дендизмом, але згодом, під впливом Томаса Карлайла, став критикувати байронічного героя, зображуючи його у своїх романах як асоціальну особистість.

Кінцевий етап вікторіанської епохи в свою чергу привів до нового захоплення Байроном, який став, зокрема, кумиром письменника Оскара Вайльда. Тоді ж виник феномен “байронівського туризму” (*Byronic Tourism*), сутність якого полягала у відвідуванні важливих для біографії поета місць, зокрема, його маєтку та місць перебування в Європі, що ще раз підтверджує невичерпний інтерес публіки до особистості і творчості Байрона [39, с. 1].

Лінгвокультурний типаж «байронічний герой» та його автор як перший, хто втілював його, набув також значної популярності в США, починаючи з початку XIX століття. Особливого значення для публіки в США як нової нації набула особлива та завзята відданість Байрона боротьбі за свободу Греції та грецького народу, тож їм захоплювались Вільям Каллен Брайант, Джеймс Персіваль, Джеймс Брукс, та багато інших американських поетів. Вплив Байрона та створеного ним лінгвокультурного типуажу проявився не лише в літературному наслідуванні його художнього стилю, а й у тематиці американської поезії, частина якої мала сильно виражену філеллінську направленість. Натхненні Байроном американські поети вбачали непростий збіг у тогочасній політичній ситуації та проводили паралелі між грецькою боротьбою за незалежність і Американською революцією, трактуючи спротив

грецького народу як наступний етап боротьби за свободу народів і національне самовизначення.[48, с. 2–5]. Популярність Байрона в Америці досягла такого рівня, що в першій половині дев'ятнадцятого століття у США щорічно продавали три тисячі примірників його поезій, при цьому про їхнього автора публікували численні статті в літературних журналах та газетах.

Лінгвокультурний типаж «байронічний герой» також знайшов своє втілення в музиці, адже твори Байрона стали основою для чималої кількості музичних симфоній та опер видатних композиторів XIX століття, передусім доби романтизму. Одним з таких яскравих прикладів є симфонія видатного французького композитора Гектора Берліоза «Гарольд в Італії», яка була зроблена на основі вже вищезгаданої проривної поеми «*Childe Harold's Pilgrimage*»; культовий статус отримала опера «Корсар» за авторством Джузеппе Верді. Також існує багато інших музичних творів, які базуються на творчості Байрона або мають певну байронічну змістовну ідею.

Лінгвокультурний типаж «байронічний герой», утворений на основі особистості Байрона та героїв його творів, є передусім різновидом романтичного героя, тому зупинімось на основних характеристиках романтизму та романтичного героя. Літературознавча енциклопедія визначає романтизм як «конкретно-історичний напрям у літературі, науці й мистецтві, особливістю якого було протиставлення буденному життю високих ідеалів, яких прагне непересічний індивід, схильний до сильних, яскравих переживань, пристрастей, екстазу, уважний до душевних поривів та інтуїтивних осянь» [16, с. 350]. Романтизм був масштабним культурним рухом, який охопив всю Європу наприкінці XVIII та на початку XIX століть. Замість популярного просвітницького образу світу як механізму, керованого сталими законами, представники романтизму вбачали в ньому досить живу і вітальну основу, для них світ все одно зберігав таємничість і був наповнений різним прихованим сенсом. Діячі романтизму вірили завзято вірили в силу інтуїції, почуттів і надзвичайно важливу роль уявлення людини для досягнення істини [40, с. 1–2].

Зазвичай дослідники виділяють декілька можливих чинників, які напряму вплинули на становлення романтизму:

По-перше, романтизм був реакцією на епоху Просвітництва, яка наголошувала на першочергове значення розуму і логіки. Романтизм в свою чергу прагнув зовсім іншого, а саме – глибшого розуміння людської природи, приділяючи більшу увагу емоціям, інтуїції та суб'єктивному досвіду людини.

По-друге, серйозний стрибок в кількості наукових відкриттів наприкінці XVIII – на початку XIX століття, особливо в таких сферах науки як: електрика, хімія та фізіологія, змінив сталі уявлення про природу речей і буття людини. Ці відкриття стимулювали інтерес до пошуку відповідей на різні фундаментальні таємниці природи та людської психіки, це неодмінно знайшло відображення в романтичній літературі. Одним з таких проявів можна вважати збільшення кількості творів, де головні герої є науковцями, лікарями, студентами, які вивчають природу та екзистенційні питання. Значним впливом користувались погляди видатного шотландського хірурга Джона Гантера, який стверджував, що життя не зводиться лише до простої механіки тіла, а є результатом дії якоїсь “життєвої сили”, іншими словами це називається “віталізм”. Ця ідея отримала чималу популярність серед митців романтиків (Колрідж, Блейк), вони вбачали в ній ймовірне підтвердження своїх ідей щодо унікальності людини [51, с. 16].

По-третє, масштабні соціальні та політичні події, які призвели до серйозних змін, такі як Французька революція та наполеонівські війни, надзвичайно потужно сколихнули тогочасне європейське суспільство. Митці романтизму поділяли ідеї Французької революції та активно критикували притаманну тогочасній Європі соціальну несправедливість і політичну нерівність, який протистояли романтичні герої, зокрема байронічного типу.

Лінгвокультурний типаж «байронічний герой» визначається як глибша та психологічно розвиненіша версія романтичного героя. Як правило, байронічний герой предстає меланхолійною та водночас бунтівною молодою людиною, який досить часто турбується через скоєний ним у минулому якийсь

надзвичайно жахливий вчинок. Характерно, що це таємниче і зазвичай містичне минуле героя дуже часто є джерелом його страждань і рушієм сюжету або взаємовідносин з іншими персонажами [38]. Байронічного героя як лінгвокультурний типаж зображують як завзятого, пихатого, розумного й освіченого вигнанця, який має саморуйнівні нахили і загалом морбідний характер, у поєднанні зі здібністю до впливу та маніпуляції людьми: його таємнича натура дуже часто має особливо дієву силу на жінок. Бунтівний характер байронічного героя проявляється у тому, що він протиставляє себе натовпу або суспільству, залюбки кидає виклик сталим суспільним нормам, для нього не існує авторитетів, він має свій набір правил та принципів, за якими й живе [43, с. 96].

Одна з головних відмінностей лінгвокультурного типажу «байронічний герой» від романтичного героя (який зазвичай є просто ідеалістом і прагне свободи, шукає красу та духовність у всіх проявах) полягає у тому, що перший за своєю природою є дуже суперечливою особистістю: він хоч і залюбки відкидає традиційні цінності, проте сам то він нездатний знайти власне місце у світі й через це сильно страждає від самотності, розпачу тощо. Окрім цього, порівняно з романтичним героєм, байронічний герой має яскраво виражену індивідуальність, яка поєднується з глибокою емоційністю, пристрасністю та схильністю до необдуманих та імпульсивних рішень, які часто мають сумнівні наслідки [44, с 448-450]. Саме таких героїв спостерігаємо в поемах Байрона, починаючи з найпершої за хронологією створення.

Таким чином, першим байронічним героєм є Чайльд Гарольд, головним персонаж поеми Байрона «*Childe Harold's Pilgrimage*», яка демонструє значну автобіографічність, адже створена за матеріалом мандрівок Байрона Європою. До інших відомих байронічних героїв, створених Байроном, можна віднести Конрада з поеми «*Corsar*» та Манфреда з однойменної драматичної поеми [37, с. 54]. Цікаво, що лінгвокультурний типаж «байронічний герой» актуалізується лише на ранніх етапах творчості Байрона, коли він наділяв персонажів схожими

автобіографічними рисами. Пізніші твори, як от «*Don Juan*», позбавлені байронічних героїв в чистому вигляді та представлені, загалом, в іронічному світлі [41, с. 21].

Лінгвокультурний типаж «байронічний герой» не є одноосібним винаходом Байрона, адже більшість типологічних характеристик такого героя спостерігаються в британській літературі, створеної і до Байрона. Так, саме байронічний типаж романтичного героя можна, зокрема, впізнати як поєднання типологічних рис принца Гамлета з однойменної п'єси В. Шекспіра та Сатани з поеми Джона Мільтона «*Paradise Lost*» [47, с. 36]. Головний здобуток Байрона при створенні лінгвокультурного типажу «байронічний герой», завдяки чому цей персонаж і отримав свою назву, полягає у тому, що він об'єднав різні риси романтичних героїв з наявних літературних творів у надзвичайно потужний образ [50, с. 12], який переніс і в реальне життя. Першим твором, де актуалізується лінгвокультурний типаж «байронічний герой» поза творів власне Байрона, вважають роман «Гленарвон» 1816 р. Кароліни Лемб, однієї з коханок Байрона. Іншими провідними прикладами актуалізації лінгвокультурного типажу «байронічний герой» у творах англійської літератури можна назвати, зокрема, персонажів сестер Бронте: Гіткліфа з роману Е. Бронте «*Wuthering Heights*» та Рочестера з роману Ш. Бронте «*Jane Eyre*».

Лінгвокультурний типаж «байронічний герой» не втрачає актуальності й у сучасному світі, адже цей образ став важливим складником масової культури, і постійно актуалізується у нових творах різних медіа: літератури, кіно, серіалів тощо. Несамовита харизма байронічного героя, справжній дух бунтівника і зазвичай трагічна доля роблять його вічним класичним образом, який часто актуалізується та, головне, майже завжди знаходить відгук у душах читачів та глядачів різних поколінь та епох.

2.2. Аналіз лінгвокультурного типу «байронічний герой» на основі поеми Дж. Г. Байрона «*Manfred*»

Для проведення докладного аналізу структури лінгвокультурного типу «байронічний герой», скористаємось методикою фреймового аналізу (див. Розділ 1). Матеріалом слугуватиме поема Байрона «*Manfred*», цитати та описи з цього твору, які розкривають сутність байронічного героя.

Базовими для лінгвокультурного типу «байронічний герой» є якісні параметри (зовнішні характеристики). В аналізованому творі зовнішність Манфреда не описується автором детально, вся інформація стосовно його зовнішніх рис подається через сприйняття фізичних характеристик Манфреда іншими персонажами. Найбільш детальним описом є коментар мисливця за козицею, який бачить як Манфред стоїть на краю скелі:

Приклад 1.

*Who seems not of my trade, and yet hath reach'd
A height which none even of our mountaineers,
Save our best hunters, may attain: his garb
Is goodly, his mien manly, and his air
Proud as a freeborn peasant's, at this distance.*

Таким чином, зовнішність «байронічного героя» описується досить загальним чином через аспекти «гарний одяг», «мужнє обличчя» та «гордовиті манери» і «несхожість на мисливця».

Далі читач дізнається також про таксономічні та посесивні/акціональні характеристики цього образу, адже Манфред – граф, який живе в гірському замку.

«*Manfred*» – драматична поема, дії персонажів якої обмежені сценою, проте Манфред, як типовий байронічний герой – активний і дієвий персонаж, який знаходиться постійно у русі та дії, він пересувається з однієї локації в іншу, маючи на те різні причини та задачі, які він має виконати (як каже

Манфред, *Actions are our epochs: mine//Have made my days and nights imperishable*).

Водночас саме акціональними параметрами утворюється характер Манфреда, основною рисою якого є незалежність, яка проявляється у дії відмови від допомоги.

Приклад 2.

My prayers shall be for thee.

Man. I need them not,

But can endure thy pity.

У цьому епізоді Манфред, демонструючи свою незалежність, відмовився від молитви мисливця, як і пізніше від допомоги Абата у спасінні його душі перед появою останнього духу:

Приклад 3.

May light upon your head—could I say heart—

Could I touch that, with words or prayers, I should

Recall a noble spirit which hath wandered;

But is not yet all lost.

Man. Thou know'st me not;

My days are numbered, and my deeds recorded

Протягом поеми ми бачимо як Манфред протидіє різним людям і сутностями, які хочуть нав'язати їх волю на нього (молитви й примирення від Мисливця, пропозиція відьми, спасіння від Абата, пропозиція скоритись демону).

Основним атрибутом лінгвокультурного типажу «байронічний герой», уособленого Манфредом, є його відчуженість від суспільства, людства і світу, яка неодноразово підкреслюється в поемі. Так, під час діалогу з Абатом, Манфред виказує свою позицію щодо життя у соціуму і злагоді зі світом:

Приклад 4.

Abbot. And why not live and Act with other men?

Man. Because my nature was averse from life;

І знову, відчуженість Манфреда переважно проявляється через акціональні параметри цього образу: на краю скелі Манфред збирається стрибнути в безодню:

Приклад 5.

Look not upon me thus reproachfully—

Ye were not meant for me—Earth! take these atoms!

Серед основних посесивних параметрів лінгвокультурного типажу «байронічний герой», уособленого в образі Манфреда, – магічна сила, його здібності визнають навіть духи, адже він, окрім того, що викликав їх, зміг потрапити на зібрання Арімана, які прості смертні нездатні навіть побачити.

Приклад 6.

Had he been one of us, he would have made

An awful spirit.

І знову, образ Манфреда у контакті з духами формується його акціональними параметрами: він погрожує духам, щоб змусити їх надати відповідь, яку він шукає.

Приклад 7.

Answer, or I will teach ye what I am.

У протистоянні з останнім духом, Манфред також вступає в конфронтацію, відмовляється піти з ним, і не здається, не віддає свою душу та вмирає, але вільним:

Приклад 8.

Thou hast no power upon me, that I feel;

Thou never shalt possess me, that I know:

What I have done is done; I bear within

Також лінгвокультурний типаж «байронічний герой», актуалізований в образі Манфреда, актуалізується в контакті з іншими персонажами як крайній

індивідуаліст, настільки відмінний від норми, що сприймається як божевільний. Наприклад, мисливець не зміг зрозуміти думки Манфреда:

Приклад 9.

Alas! he's mad—but yet I must not leave him.

Навіть якщо Манфред сприймається не як божевільний, то як людина крайнощів, розумна, але та, що накоїла багато бід та добрих справ:

Приклад 10.

I know thee, and the powers which give thee power;

I know thee for a man of many thoughts,

And deeds of good and ill, extreme in both,

Fatal and fated in thy sufferings.

Слуги Манфреда роблять акцент на тому, що він суттєво інакший за свого батька:

Приклад 11.

I served his father, whom he nought resembles.

Her. There be more sons in like predicament.

But wherein do they differ?

Manuel. I speak not

Of features or of form, but mind and habits

Відмінність Манфреда полягає у здатності сприймати реальність філософські. Манфред зображений як людина, котра постійно рефлексує, осмислює різні аспекти природи, закони буття, протиставляє природу людству і негативним якостям людини:

Приклад 12.

How beautiful is all this visible world!

How glorious in its action and itself!

But we, who name ourselves its sovereigns, we,

Half dust, half deity, alike unfit

To sink or soar, with our mixed essence make

*A conflict of its elements, and breathe
The breath of degradation and of pride,
Contending with low wants and lofty will,
Till our Mortality predominates,
And men are—what they name not to themselves,
And trust not to each other. Hark! the note*

Рефлексивність та інаковість Манфреда, як і у багатьох персонажів готичних творів, зумовлює його фаталізм:

Приклад 13.

What I have done is done; I bear within

Однією з базових характеристик Манфреда як уособлення лінгвокультурного типажу «байронічний герой» є його трагічний кінець, хоча він готовий прийняти смерть:

Приклад 14.

*Man. 'Tis over—my dull eyes can fix thee not;
But all things swim around me, and the earth
Heaves as it were beneath me. Fare thee well—
Give me thy hand.*

...

Man. Old man! 'tis not so difficult to die.

[Manfred expires].

Якщо класифікувати основні характеристики лінгвокультурного типажу «байронічний герой» як поняттєві, образні та ціннісні, можна отримати таку картину. Поняттєва складова утворюється ключовими характеристиками Манфреда як типового байронічного героя: він має надприродні здібності, знається на магії, та його потужність визнають самі духи. За натурою він фаталіст, і це проявляється у готовності прийняти наслідки власних дій та зустріти смерть. Однією з важливих рис байронічних героїв є граничний індивідуалізм, який характерний також і для Манфреда, індивідуалізм якого

проявляється через його високий титул графа та постійне протиставлення себе суспільству. Типологічні для байронічних героїв поведінкові характеристики Манфреда, його індивідуалізм розкривається через серію постійних відмов від допомоги інших, а свідомий вибір самотності та вигнання.

Образна складова лінгвокультурного типу «байронічний герой», уособленого Манфредом, утворюється його зовнішніми фізичними параметрами: він високий на зріст, має горду поставу та мужній вигляд, що помітно виділяє його серед інших жителів альпійських гір.

Ціннісна складова образу Манфреда зумовлює актуальність та тривале існування лінгвокультурного типу «байронічний герой» і полягає в позитивній оцінці цього персонажу незважаючи на його гріховність (зокрема, роман з Астартою та інші, безпосередньо не названі помилки), адже для нього найвищою цінністю є особиста свобода, гордий та самостійний характер і філософське прийняття смерті та неминучої долі.

Загалом, поема Байрона «*Manfred*» містить одну з найяскравіших актуалізацій лінгвокультурного типу «байронічний герой», сформованого його базовими параметрами.

2.3. Актуалізація лінгвокультурного типу «байронічний герой» в сучасних мультимедійних творах

Лінгвокультурний тип «байронічний герой» сформувався на початку XIX століття, проте з плином часу досить суттєво еволюціонував і наразі продовжує актуалізуватись в різних творах XX та XXI століть. Можна зауважити, що якщо у XIX столітті лінгвокультурний тип «байронічний герой» переважно актуалізувався у літературних та музичних творах, то вже починаючи з XX століття спостерігаємо його значну трансформацію та актуалізацію в інтермедіальних творах, зокрема, в кіно, на телебаченні та в коміксах.

Проте, базові параметри лінгвокультурного типажу «байронічний герой» залишаються незмінними навіть в процесі еволюції та актуалізації в нових медіях та жанрах, які не обмежуються “високою літературою”, а включають також бульварні історії, вестерни, детективи та готичні романи, зокрема, роман Дафни дю Мор’є «Ребесса». У таких творах акцентується антагоністична складова цього типажу, а його привабливість полягає в асоційованих з ним небезпеці та таємницях.

Однак, якщо порівнювати сучасні актуалізації лінгвокультурного типажу «байронічного героя» з їхніми аналогами з ХІХ століття (тобто з персонажами Байрона або з героями творів, створених під сильним впливом Байрона), можна помітити, що цей типаж зазнав значної еволюції, зазвичай у два можливі способи. Перший передбачає загострення негативних рис байронічного героя, перетворюючи його на антигероя. Другий, навпаки, пом’якшує типологічні негативні риси та посилює можливість для спокути, що відповідно полегшує сприйняття цих героїв читачем [42, с. 14–15].

Цікавим прикладом актуалізації лінгвокультурного типажу «байронічний герой» є роман “Шейх” авторства Едіт Мод Галл, опублікований у 1919 р. як один з перших любовних романів у сучасному сенсі, що породив цей жанр літератури. У цьому жанрі лінгвокультурний типаж «байронічний герой» актуалізується в першу чергу як «небезпечний коханець». Цей надзвичайно популярний роман, що одразу був екранізований, відіграв важливу роль у популяризації лінгвокультурного типажу «байронічний герой» в літературі ХХ століття. У романі “Шейх” читач знайомиться з Ахмедом бен Гассаном, шейхом який викрадає й утримує в полоні молоду англійську аристократку Діану Мейо. Як персонаж, Ахмед – це втілення базових параметрів лінгвокультурного типажу «байронічний герой»: він красивий, владний, загадковий; має власні погляди на життя та живе за своїми правилами, не підкоряється законам цивілізованого суспільства, і його минуле оповите таємницею. Спочатку полонянка вбачає у ньому лише жорстокого й

агресивного варвара, проте з плином часу поступово піддається його магнетизму і чарам і закохується в нього [42, с. 89]. У романі Едіт Галл жорстокість шейха “виправляється” “коханням”, і історія завершується гепі-ендом.

Роман “Шейх” породив новий лінгвокультурний типаж «небезпечного екзотичного коханця», зазвичай можновладця з країни Сходу, основними параметрами якого є якісні (екзотичність та жорстокість) та акціональні (вони викрадають і спокушають невинних героїнь). Хоч ці історії зазвичай переповнені насильством, письменники майже завжди вирішують завершити ці романи щасливим кінцем, де гріх головного героя виправдовується його любов'ю до дівчини, і намаганням спокутувати свою провину через кохання [42, с.96].

Як показує роман “Шейх”, лінгвокультурний типаж «байронічний герой» достатньо гнучкий і може адаптуватись для мінливих соціальних норм і нових смаків аудиторії. Якщо у літературі XIX столітті цей лінгвокультурний типаж переважно був трагічним персонажем, який сам обирав свою долю, або навпаки з таємних причин був приречений на страждання і самотність, то вже у XX столітті він перетворився на більш романтизованого “небезпечного коханця”. Ця тенденція продовжилася і в XXI столітті, коли трансформований лінгвокультурний типаж «байронічний герой» актуалізується як надзвичайно складний, загадковий та суперечливий персонаж, що викликає як захоплення, так і осуд зі сторони аудиторії (див., наприклад, роман Е.Л. Джеймс «*Fifty Shades of Gray*»).

У XX–XXI століттях кіно і телебачення зайняли передові позиції в медійній сфері та стали основними майданчиками для актуалізації лінгвокультурного типуажу «байронічний герой». Сучасні байронічні герої – це досить різні складні образи, які виконують різноманітні фундації та утворюються на різних підставах. Проаналізуємо декілька прикладів сучасних байронічних героїв з культових інтермедіальних франшиз.

Одним з типових «байронічних героїв» є британський секретний агент Джеймс Бонд, в образі якого актуалізуються ознаки свідомої самотності, прагматизму, харизми та впевненості в собі, надзвичайної привабливості для жінок. Новим параметром цієї актуалізації лінгвокультурного типу «байронічний герой» є сильне почуття справедливості.

Ще одним популярним зразком актуалізації лінгвокультурного типу «байронічний герой» є персонаж франшизи та коміксів про Бетмена Брюс Вейн: похмурий месник, мільярдер, який не може знайти своє місце у звичайному світі через своє минуле, він руханий травмою свого дитинства (вбивство батьків) і присвячує себе всього боротьбі зі злом та захисту мешканців міста Готем.

Деяко інша актуалізація лінгвокультурного типу «байронічний герой» представлена образом графа Дракули в багатьох сучасних інтерпретаціях, в яких він функціонує переважно як трагічний персонаж, жертва обставин і природи, приречена на вічну самотність і боротьбу зі своєю темною природою [49, с. 106].

Головний герой фільмів «Ворон» Ерік Дрейвен (1994 та 2024) – у минулому рок-музикант, якого повернули до життя, аби помститися вбивцям за смерть себе і своєї коханої.[49, с. 37]. Головні параметри цього образу – відлюдькуватість та мстивість – посилюються потойбічним походженням, як і у випадку образу графа Дракули.

Багато байронічних героїв не усвідомлюються як такі. Енакін Скайвокер/ Дарт Вейдер з франшизи «Зоряні війни» має всі риси байронічного героя, в першу чергу загадкове минуле (таємниця народження), травму через вбивство матері рейдерами, жагу до помсти, абстрагованість від правил ордену лицарів джедаїв, наявність вищої місії, та ін. Утім, ці риси дозволяють класифікувати цей образ більш узагальнено, як «негативного героя».

Характерним для сучасного тлумачення лінгвокультурного типу «байронічний герой» є так звана «трансформація через кохання» як його

провідний параметр у ХХ-ХХІ століттях. Зазвичай у сучасних романтичних творах трансформований байронічний герой часто починає свою історію як похмурий, відчужений та егоцентричний персонаж, але завдяки потужній силі кохання він легко долає свої вади та стає новою, більш доброзичливою людиною, захоплюючи серця читачів.

Проте нерідко персонажів популярної культури помилково записують у ряди «байронічних героїв». Одним з таких прикладів може слугувати головний герой роману «Американський психопат» – Патрік Бетмен, який, не зважаючи на сприйняття, суттєво відрізняється від типового байронічного героя. По-перше, його поведінку ніяк не можна було б виправдати, як це роблять авторки любовних романів. По-друге, він не має вищої мети чи цілі, а сам персонаж рухомий лише своїми садистськими збоченнями. І очевидним є той факт, що масові вбивства кардинально протилежні до моральних норм та цінностей не лише моралі епохи романтизму, а взагалі жодним загальнолюдським порядком. Бейтмен немає справжніх почуттів, співчуття, здатності до створення справжніх емоційних зв'язків. Єдине, що є спільного з образом байронічного героя – це певна відчуженість від звичайних людей та ультрарадикальний індивідуалізм.

Персонаж роману “Американський психопат” скоріше являє собою сатиру на збірний образ кривавого соціопата, який використовується автором для критики американського консюмеризму 1980-х років.

Таким чином, можна стверджувати, що «байронічний герой» – це лінгвокультурний типаж, який не втратив актуальності вже кілька століть і продовжує змінюватися разом з культурою та суспільними потребами споживачів. Суперечливість та гнучкість образу, легкість до трансформації, роблять байронічних героїв справді цікавими для майбутніх поколінь [43, с. 100-101]. Його привабливість для письменників і сценаристів зумовлена його складними рисами, завдяки яким можна принести нові сенси до свого твору.

Висновки до розділу 2

1. Лінгвокультурний типаж “байронічний герой” розглянуто, зокрема, на матеріалі робіт та біографії Байрона, його творчого доробку, впливу на політичне, культурне, та соціальне життя тогочасної Європи та Америки.

2. Моделювання параметрів лінгвокультурного типуажу «байронічний герой» зручно проводити одиницями, основоположних для романтизму як суспільно-культурного явища та феномену.

3. Лінгвокультурний типаж «байронічний герой» актуалізується головним героєм поеми “*Manfred*” Лорда Байрона. Для детального та структурного розкриття рис типуажу на конкретних прикладах з твору використано елементи фреймового аналізу, а за допомогою складових лінгвокультурного типуажу узагальнено вихідну інформацію з фреймового аналізу.

4. Сучасні інтерпретації байронічного героя сильно різняться від вихідних образів, які були поширені в XIX ст. Проте, починаючи з XX ст., автори з одного чи іншого боку дещо спрощують образ байронічного героя, підлаштовуючи його під себе, таким чином трансформуючи для власних потреб.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Магістерська робота, присвячена дослідженню та аналізу лінгвокультурного типажу «байронічний герой» на матеріалі порівняння його класичної актуалізації (зокрема, в драматичної поеми Байрона «*Manfred*») та сучасних медійних адаптацій. Аналіз виконано на теренах лінгвокультурології, із використанням передусім доробку літературознавства та елементів когнітивної лінгвістики.

У першому розділі викладено теоретичні засади роботи, зокрема розкрито поняття лінгвокультури та лінгвокультурології, інтердисциплінарний характер та необхідний інструментарій останньої. Детально розглянуто лінгвокультурний типаж як лінгвоконцептуальне утворення, яке складається з трьох основних складників (поняттєвого, образного та ціннісного), а також його відмежовано від суміжних понять, таких як мовна особистість та прецедентний образ. Також із застосуванням теорії фреймів змодельовано базові параметри структури лінгвокультурного типажу «байронічний герой».

У другому розділі здійснено комплексний аналіз формування та еволюції лінгвокультурного типажу "байронічний герой" з опорою на факти біографії Джорджа Гордона Байрона, його творчий доробок та вплив на різні сфери культурного життя. Також простежено генезу та еволюцію лінгвокультурного типажу «байронічний герой» в контексті романтизму як суспільно-культурного явища. На матеріалі поеми Байрона «*Manfred*» за допомогою фреймового аналізу досліджено характерні параметри актуалізації досліджуваного лінгвокультурного типажу. Окремо розглянуто трансформації образу байронічного героя в сучасних медіа ХХ–ХХІ ст., виявлено тенденції до спрощення та адаптації образу відповідно до потреб сучасної аудиторії.

Перспективи подальшого дослідження лінгвокультурного типажу «байронічний герой» передбачає його докладний аналіз як мовної/комунікативної особистості, а також процесів його інтертекстуальної

актуалізації у творчості окремих авторів/в окремих медійних жанрах, зокрема зі встановленням інтермедіальних зв'язків.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Бітківська Г. Історія зарубіжної літератури XVII–XVIII століття : посібник. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2010. 159 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/8361/1/Bitkivska_Dynnychenko_IZL_20_10_GI.pdf.
2. Богданова Т. Про роль мови в пізнавальній діяльності людини. Вісник Запорізького державного університету. 2001. № 3. С. 1–5. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/705.pdf>.
3. Бондаренко А. Лінгвокультурологія : навч. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 198 с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/2918/1/Лінгвокультурологія%20Посібник.pdf>.
4. Борисевич І. Трансформацію фаустівських алюзій у полікультурному просторі. Волинь філологічна: текст і контекст. 2009. С. 35–43. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7309/1/7.pdf>.
5. Гарбера І. Лінгвокультурний концепт "людина". Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук. Вінниця, 2020. С. 2–12. URL: <https://doi.org/10.36074/rodmrfsn.ed-1.01>.
6. Голубовська І. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia linguistica*. 2008. Т. 1. С. 25–34. URL: <https://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2018/10/2008-1-25-33-Голубовська-І.О..pdf>.
7. Демиденко О., Сіволодська А. Характеристики та мовні репрезентанти лінгвокультурного типу "сучасна американська жінка". *Advanced linguistics*. 2019. Т. 3. С. 44–52. URL: <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2019.3.169866>.
8. Дорошенко О. Інтерпретація поняття „лінгвокультурний типаж” у сучасній лінгвістиці. *Нова філологія*. 2012. № 54. С. 30–33. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

- bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Novfil_2012_54_9.
9. Дячук Н., Криворучко Т. Важливість теорії фреймів у лінгвістичній парадигмі. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2021. Т. 32, № 71. С. 135–139. URL: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/23>.
  10. Єрмоленко С., Бибик С., Тодор О. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 223 с.
  11. Єсипенко Н. Структура й еволюція лінгвокультурного концепту. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2015. Т. 4. С. 179–183. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7840/1/36.pdf>.
  12. Жаботинська С. Посесивна конструкція і концептуальні трансформи. Мова. людина. світ. до 75-річчя професора М.П. Кочергана. 2006. С. 178–192.
  13. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : словник. Донецьк : Дон., 2012. Т. 2 : К – о. 349 с. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/249/1/словник%20сучасної%20лінгвістики%20-%20202%20ОСТ++.pdf>.
  14. Зайченко Ю. Герой фентезі як лінгвокультурний типаж: особливості та типологія. Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». серія: філологія. педагогіка. 2017. № 10. С. 21–26. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/b2d901b5-fb6d-431d-9cd8-f4120f19010c/content>.
  15. Зубченко О. Вплив Антропологічної лінгвістики на становлення дискурс-аналізу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. Т. 1, № 19. С. 52–56.

- 16.Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія. Київ : Вид. центр «Акад.», 2007. Т. 2 : М-я. 622 с.
- 17.Колонюк С. Поняття лінгвокультури у світлі сучасної багатоаспектної теорії лінгвокультурології. Актуальні питання вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур та методики викладання іноземних мов. 2021. С. 49–52. URL: <https://japv.donnu.edu.ua/article/view/9429>.
- 18.Куранова С. Мовна особистість: психолінгвістичний аспект. Київ, 2021. С. 54–57. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2967fb0b-4e71-4b21-b9a9-b2fe01757c4d/content>.
- 19.Кушнірова Т. Англійська література в культурологічному вимірі (модерний і постмодерний аспект). Полтава : Полтав. нац. пед. ун-т ім. ВГ Короленка, 2017. 106 с. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Kushnirova.pdf>.
- 20.Лещук Т. "Фауст" Й.В. Гете в контексті ідеї довговічності(погляд через ретроспекцію наукового слова)). 2007. С. 123–131. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/c165864c-ea69-4568-87d1-8a64cb3ed811/content>.
- 21.Мазепова О. Еволюція поняття "мовна особистість" у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Мовні і концептуальні картини світу. 2014. № 48. С. 274–286.
- 22.Матвійчук А. Лінгвокультурний типаж «брутальний чоловік» у корпусі англomовних кінотекстів бойовиків та романтичних комедій та особливості його відтворення українською мовою. 2020. С. 143. URL: http://www.ktpnam.kpi.ua/sites/default/files/img/Магістерська_Лінгвокультурний_типаж.pdf.
- 23.Матузкова О. Лінгвокультура та переклад : монографія. Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 226 с.

- 24.Мацько Л. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту. Культура слова. 2011. № 75. С. 56–66. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/37180/09-Macko.pdf?sequence=1>.
- 25.Мацько Л. Мовна особистість Тараса Шевченка як чинник формування національної ідентичності. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2014. № 50. С. 8–15. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n50/4.pdf>.
- 26.Молгамова Л. О. Фреймова модель імені концепту DEATH. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. 2020. Т. 19, № 1. С. 304–308. URL: <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2020-1-19-30>.
- 27.Мотрич Д. Феномен архетипу в науці та літературі. Актуальні проблеми іноземної філології і лінгводидактики. 2022. № 4. С. 205–209. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7bb19ae5-29ee-48eb-8614-11f9a911b799/content>.
- 28.Пасик Л. Фреймове моделювання концепту Partnerwahl/Вибір партнера(на матеріалі німецької мови)). Актуальні питання іноземної філології. 2016. № 5. С. 104–109. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/12796/1/Pasyk%20L.A._article.pdf.
- 29.Пентилюк М. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2014. Т. 2, № 2. С. 290–297.
- 30.Петрушова Л. Поняття лінгвокультурного концепту. Наукові розвідки студентів факультету іноземної філології харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди : зб. тез наук. доп. Харків, 2020. С. 66. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ed08f21c-ec1f-493b-8aff-6797253162cc/content>.

31. Романченко А. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти авторів А. П. Романченко : монографія. Одеса : Од. нац. ун-т ім. І. І. Мечник., 2019. 541 с.
32. Рудюк Л. Мовна особистість у сфері масмедіа: наукова інтерпретація та характерні ознаки. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2020. № 40. С. 86–98. URL: <https://doi.org/10.17721/APULTP.2020.40.86-98>.
33. Стрельченко К. Концептуальний простір таємниці: фреймова модель (на матеріалі англomовних художніх творів). *Studia philologica*. 2016. № 6. С. 56–62. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/156/155>.
34. Сукаленко Т. Лінгвокультурні типажі в українській художній літературі XIX ст. : дисертація. Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України, 2019. 584 с. URL: https://www.inmo.org.ua/assets/files/disser2/Sukalenko_dys.pdf.
35. Ткачик О., Матвійчук А. Специфіка репрезентації лінгвокультурного типу "брутальний чоловік" у кіноконтекстах бойовиків. *Specialized and multidisciplinary scientific researches*. 2020. Т. 6. С. 46–51. URL: <https://doi.org/10.36074/11.12.2020.v6.15>.
36. Чрділелі Т. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Лінгвокультурологія» для підготовки докторів філософії денної форми навчання зі спеціальності 035 Філологія : курс лекцій. Кременчук, 2018. 96 с. URL: https://www.kdu.edu.ua/new/PHD/LK_LNGVK.pdf.
37. Al-Hilo M., Jubran H. S. Y. Lord byron's manfred: the revival of the irrational gothic over the death of the rational norm. *European journal of language and culture studies*. 2023. Vol. 2, no. 1. P. 53–566. URL: <https://doi.org/10.24018/ejlang.2023.2.1.59>.
38. Byronic hero. Dictionary. URL: <https://www.dictionary.com/browse/byronic-hero>.

39. Diniejko A. Byron's literary afterlife in the victorian era. 2025. P. 1. URL: <https://victorianweb.org/previctorian/byron/afterlife.html>.
40. Farzand M. Exploring the essence of romanticism in literature. 2023. P. 1–5. URL: https://www.researchgate.net/publication/373975977_Title_Exploring_the_Essence_of_Romanticism_in_Literature.
41. Jones D. The byronic hero and the rhetoric of masculinity in the 19th century british novel. McFarland & Company, 2017. 192 p.
42. Lutz D. The dangerous lover: gothic villains, byronism, and the nineteenth-century seduction narrative : монографія. Columbus : The Ohio State University Press, 2006. 117 p.
43. Madhusudana P. Byronic characters an intimate study in a modern context. Ijert. 2019. Vol. 7, no. 2. P. 96–102. URL: <https://ijert.org/papers/IJCRT1133200.pdf>.
44. Mahawar V. Byronic hero in english romanticism. Ijirt. 2021. Vol. 8, no. 1. P. 448–450. URL: https://ijirt.org/publishedpaper/IJIRT151647_PAPER.pdf.
45. Mole T. Byron's romantic celebrity industrial culture and the hermeneutic of intimacy. Palgrave macmillan, 2007. 227 p.
46. Ousby I. The wordsworth companion to literature in english. Wordsworth Editions Ltd, 1994. 1036 p.
47. Railo E. The haunted castle: a study of the elements of english romanticism : монографія. New York : Gordon Press, 1974. 388 p.
48. Schoina M. Byron and nineteenth-century literary philhellenism in america. European journal of American studies. 2022. Vol. 17, no. 1. P. 1–10. URL: <https://journals.openedition.org/ejas/17824>.
49. Stein A. The byronic hero in film, fiction, and television : монографія. Carbondale : Southern Illinois University, 2009. 245 p.
50. Thorslev P. The byronic hero: types and prototypes. 2nd ed. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1965. 228 p.

51. Trantham M. Science, poetry, and defining life in the romantic era: "life! What is life?". Lincoln, 2019. 43 p. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1160&context=englishdiss>.
52. Tuite C. Lord byron and scandalous celebrity : монографія. Cambridge University Press, 2015. 346 p.
53. Wagner T. Review of the tramp in british literature, 1850–1950, by luke lewin davies, and: vagrancy in the victorian age: representing the wandering poor in nineteenth-century literature and culture by alistair robinson. Dickens quarterly. 2023. Vol. 40, no. 1. P. 116–121. URL: <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/882867/pdf>.
54. Wilcox D. The clothing of a regency poet, lord byron (1788–1824). Costume. 2021. Vol. 55, no. 2. P. 212–239. URL: <https://doi.org/10.3366/cost.2021.0200> (date of access: 04.11.2024).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІНОСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Byron G. G. B. Don Juan. Modern Library, 1984. 514 p.
2. Byron G. G. Manfred: a dramatic poem. BiblioBazaar, 2009. 84 p.
3. Childe Harold's pilgrimage: a romaunt / ed. by Rose, Francis, Sir, 1909-1979, illustrator. Paris : Harrison, 1931. 236 p.
4. Ellis B. E. American psycho. Prentice Hall India Learning Private Limited, 2012. 256 p.
5. Hull E. M. Sheik. University of Pennsylvania Press, 2014. 304 p.

ABSTRACT

of the MA thesis “Means of Constructing the Linguocultural Type of the Byronic Hero”

(Kharkiv, 2024)

written by L. Holikov (research advisor – O. Nefyodova)

This MA thesis studies the means of forming the linguocultural type "Byronic Hero" in English-language literature. The work is carried out within the framework of linguoculturology, which is a modern interdisciplinary linguistic discipline, which examines the relationship between language and culture.

The relevance of the study is determined by its implementation within the leading paradigm of linguistic research and the integrative focus on the methodology of modern linguistic disciplines: linguoculturology, linguostylistics, literary studies, cognitive and intermedial linguistics, and the theory of intertextuality.

The object-matter of the study is the linguocultural type "Byronic Hero", investigated on the material of a number of English-language works of various historical periods and media types.

The subject-matter of the study is the means of forming the image of the Byronic hero underlineB with its core characteristics in the process of evolution of this linguocultural type.

The research goal of the work is to highlight the linguocultural characteristics of the studied type "Byronic Hero", as well as its intermedial existence in the English-speaking environment. In order to achieve this goal, the work sets the following tasks:

1) to provide working definitions of the basic concepts used in the work in the field of linguoculturology, linguostylistics, the theory of intertextuality and intermediality

2) to analyze the structure and general characteristics of the linguocultural type "Byronic Hero"

3) to consider the ways and history of the formation of the studied linguocultural type in the British linguistic culture

4) to investigate the actualization of the main typological characteristics of the linguocultural type "Byronic Hero" and their genesis in English-language works of various formats.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of using the provisions of the work in teaching lecture courses on linguoculturology (sections "Units of Linguoculture"; "Linguocultural Type"), the theory of intermediality and intertextuality (sections "Actualization of Precedent Phenomena"; "Intertext"), as well as in writing term papers and theses on the relevant topics.

The thesis begins by outlining the theoretical foundations, including an exploration of the concepts of linguistic culture and linguoculturology and the definition of linguocultural type distinguishing it from related notions. A frame-based model of the structural parameters of the "Byronic Hero" linguocultural type is also presented.

The second chapter then provides an in-depth analysis of the formation and evolution of the "Byronic Hero" type. This examines how it emerged from the biographical details and literary works of Lord Byron, as well as its development and formation within the broader Romantic cultural context. A case study of Byron's poem "Manfred" illustrates the characteristic features of this linguocultural archetype. Additionally, this chapter explores the transformation of the Byronic hero's image and how it has been adapted in modern media, reflecting trends towards simplification to suit contemporary audiences.

The structure of the thesis. The thesis consists of the introduction, two chapters with conclusions to each, general conclusions, and lists of theoretical and illustrative references. The list of theoretical references includes 54 titles, including 17 in a foreign language. The main part of the thesis consists of 43 pages, the overall number of pages being 52.